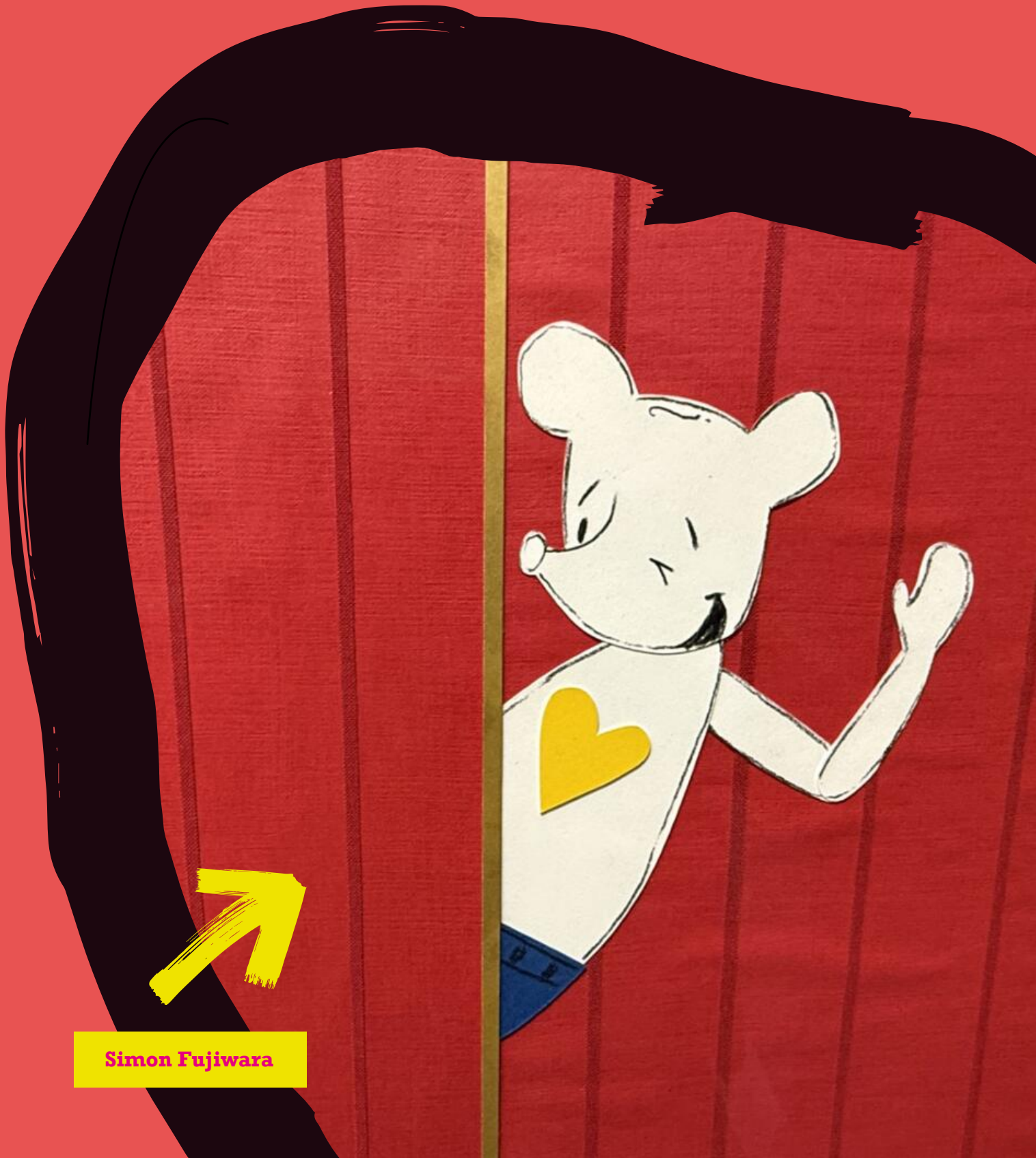

KW arts

2
2026

Kwartaalblad van de Vrienden Van Abbemuseum

Simon Fujiwara

Rita Bosch 1952 - 2026 <i>Woord van de voorzitter – Debby Slofstra</i>	3
Positions #9 <i>Make Some Noise: Desire. Stage. Change. – Nelleke Slofstra</i>	4
Tussen Nul/Zero en Al <i>De tekeningen van Jan Schoonhoven – Piet van Bragt</i>	6
Kunst verrijkt het leven <i>In memoriam Gerard Meulenstein (1943-2026) – Lisette Almering</i>	8
Kunstreis naar Parijs <i>Genieten van het rijke kunstaanbod in de Cultuurmetropool – Karin Overdijk</i>	10
Een meesterwerk van Raoul Dufy <i>Muziek en Licht in het Moderne Leven – Nelleke Slofstra</i>	12
De bezem erdoor <i>Verwerving van Tenderlymilitant.exe: A weapon Armoury or the Queer-Feminist Counter Apocalypse – Lisette Almering</i>	14
Wifredo Lam (Sagua la Grande, 1902 – Parijs, 1982) <i>Een vreemdeling in de collectie van het Van Abbemuseum – Hannie Groen</i>	16
Interview met een vriend... <i>Yvonne Molkenboer – Jan Verheugt</i>	18
Niet om op te zitten (17) <i>Gerrit Rietveld, Rood-blauw stoel (1917) – Els Grootemaat</i>	20
Leven is bewegen, bewegen is leven <i>Het Van Abbe geeft ruimte aan Feldenkrais-lessen – Nelleke Slofstra</i>	22
Radically Mine! <i>Een podium voor jonge kunstenaars, een selectie – Jan Verheugt</i>	24
De kunst van het zien, de kunst van het leven <i>Een beschouwing over hoe we kunst kunnen zien – Piet van Bragt</i>	26

Rita Bosch 1952 – 2026

Woord van de voorzitter

Mensen in appelgroene, cyclaamroze en fluorescerend gele hesjes met passende broeken dwarrelen voorbij. Vasthoudend aan hun eigen ritme. Rennend of fietsend. Alleen en soms met elkaar. Glinsterend gras en donsachtig gekleurde bloemen. Geluid dat gedeeld wordt door de natuur: vogels met nestdrang en ruisende bomen die ontwaken. Geluid dat tegelijk alleen is voor de ijverige bewegende persoon met een koptelefoon. Deze zondagochtend lijkt het alsof mijn omgeving bezig is met frisheid, met ontwaken, met het loslaten van het donker en het bewegen naar het licht.

Kijkend naar de wereld vanachter glas gaan mijn gedachten naar het werk *Monogram* van Robert Rauschenberg. Een paar weken geleden heb ik dit werk in een ijskoud Stockholm mogen zien. Rauschenberg heeft zeker vier jaar aan dit werk gewerkt. Als je naar *Monogram* kijkt, zie je een levensgrote angorageit die door een autoband is gestoken en op een beschilderd paneel staat, alsof deze geit tegelijk sculptuur en schilderij is.

Het werk schreeuwt vooruitgang, vitaliteit en de ongetemde kracht van de natuur uit. Terwijl ik eromheen liep, was er geen ontkomen aan dat oude kaders doorbroken worden en er deuren opengaan naar iets wat nog moet ontkiemen. Net zoals de vele gekleurde mensen die ik deze ochtend buiten volop in beweging zie. Loslaten, opstarten en doorgaan.

En terwijl ik die stroom van lichamen zie bewegen, besef ik hoe kunst ons soms helpt te begrijpen wat in het echte leven moeilijk te bevatten is. Voor mij toont dit werk van Rauschenberg hoe iets kan blijven voortbewegen, zelfs wanneer het los moet komen van wat het ooit vasthield. Hoe het afscheid nemen van een vriend een beweging is die ik niet wilde maken, maar die – eenmaal onvermijdelijk – zich toch voltrekt.

Buiten blikkert de symfonie van licht naar mij. In mijn hoofd blijft het spanningsveld hangen tussen vasthouden en loslaten. Het is dezelfde zachte duw die zowel de geit in de autoband als de mensen buiten én mijn eigen hart vooruit laat gaan. De leegte die Rita achterlaat is niet te vullen, maar haar warmte blijft voelbaar in alles wat ze heeft achtergelaten. Als vrienden wensen we haar man Ton en de familie veel kracht om dit gemis te dragen, en hopen we dat de herinneringen aan haar steun en houvast mogen geven in de komende tijd.

Dank je wel, Rita, voor een prachtige vriendschap. ●

Debby Slofstra

Rita Bosch was heel creatief, vooral met keramiek, maar ook met schilderen; ze volgde aan de Academie in Arendonk de zevenjarige opleiding Monumentale kunst. Daarna gaf ze lessen en workshops keramiek. Naast haar jarenlange inzet vanaf 1996 voor de Vereniging Vrienden Van Abbemuseum was ze ook nog eens 17 jaar lang bestuurslid van Vereniging Beoefenaars Keramische Technieken.

Op de foto: 'De Bakkertjes' van Rita Bosch

TENTOONSTELLINGSAGENDA (1 MEI '26 - 1 SEPT '26)

Raadpleeg de website van het museum voor actuele informatie.

20 oktober 2025 – 4 juni 2026 (Bibliotheek, open op woensdagen en donderdagen)
Simultane: Connecties in kleur
Onlangs verwierf de bibliotheek een kaartspel van Sonia Delaunay-Terk. In de expositie wordt haar werk, bekend om het vrije en intuïtieve gebruik van kleur, gepresenteerd met andere werken uit de collectie.

31 januari 2026 – 20 september 2026 (Oudbouw)
Make Some Noise: Desire. Stage. Change.
Een internationale tentoonstelling over verlangen, durf en verandering. Twaalf internationale kunstenaars/collectieven pakken in deze expositie het podium. Ze onderscheiden zich door durf en excentriciteit: van choreografie en theater tot sculptuur en AI-compositie.

16 april 2026 – 12 juni 2016 (afwijkende locaties: Salon Veneman en Stadhuis)
Radically Mine!
Het jaarlijkse project voor leerlingen uit de regio, afkomstig uit het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs met dit jaar als thema: The Space Around Us.

Vanwege de opbouw van de collectiepresentatie in het Collectiegebouw wordt uitgeweken naar het Stadhuis.

6 juni 2026 – 2 mei 2030 (Collectiegebouw)
Collectie als kosmos
Dit jaar viert het museum haar 90-jaar bestaan met een nieuwe collectiepresentatie. In plaats van een traditionele chronologische volgorde, nodigt deze presentatie bezoekers uit om tijd te ervaren als een vloeiend begrip.

Afbeelding op de cover:

Expositie *Positions #9*, zaal 1, Simon Fujiwara *Hello Who?*, 2022
Foto Nelleke Slofstra

Verder lezen pagina's 4 en 5 over *Positions #9*, *Make Some Noise: Desire. Stage. Change.*

VERENIGINGSNIEUWS

Vriendensalons

Iedere tweede zaterdag van de maand om 15.00 uur organiseren we de Vriendensalon in het auditorium van het museum. Toegang voor leden is gratis. Introducé(e) welkom.

13 juni
Yolanda Zola Zoli van der Heide, senior conservator
Over de nieuwe collectiepresentatie

In de maanden juli en augustus zijn er geen salonmiddagen.

Positions #9

Make Some Noise: Desire. Stage. Change.

31 januari 2026 – 20 september 2026

Van zaal één tot en met zaal tien klinken verschillende stemmen. We lichten twee zalen uit; het werk van Simon Fujiwara in zaal één en dat van Matthew Lutz-Kinoy in zaal tien. Simon Fujiwara staat bekend om zijn kunst waarin hij identiteit als thema onderzoekt. Matthew Lutz-Kinoy transformeert kunst in zijn zintuiglijke installaties tot een ervaring die je voelt en beleeft.

Who the Bear

Simon Fujiwara (1982, Harrow, Verenigd Koninkrijk) is een Brits-Japanse kunstenaar die in Berlijn woont. In veel van zijn werken gebruikt hij een terugkerend personage: Bear. Met dit personage onderzoekt hij hoe identiteit wordt gevormd, aangepast en soms zelfs verkocht binnen onze hedendaagse beeldcultuur. Toen ik de beer voor het eerst zag, dacht ik dat het gewoon een schattig stripfiguur was. Hij heeft grote ogen, een zachte uitstraling en lijkt bijna op een mascotte uit een kinderprogramma. Maar hoe langer ik naar hem keek, hoe duidelijker het werd dat hij veel meer betekent dan alleen een vrolijk figuurtje.

Wat mij vooral opvalt, is dat de beer geen vaste identiteit heeft. Hij weet zelf niet precies wie hij is en verandert voortdurend van rol. Soms is hij beroemd, dan weer activist, influencer of slachtoffer. Hij past zich steeds aan aan zijn omgeving.

Dat maakt hem voor mij herkenbaar, omdat ik beseft dat wij als mensen eigenlijk ook vaak zo functioneren. We gedragen ons anders op het werk dan thuis, anders online dan in het echt. We laten telkens een andere versie van onszelf zien.

Ben ik misschien ook een beetje zoals de beer?

In een wereld vol sociale media en digitale platforms voelt identiteit soms als iets dat je moet vormgeven en onderhouden. We kiezen profielfoto's, schrijven bio's en delen momenten waarvan we willen dat anderen ze zien. Terwijl ik naar *Who the Bear* kijk, vraag ik me af: hoeveel van wat ik laat zien is echt spontaan, en hoeveel is bewust gekozen? Speel ik soms een rol zonder dat ik het doorheb?

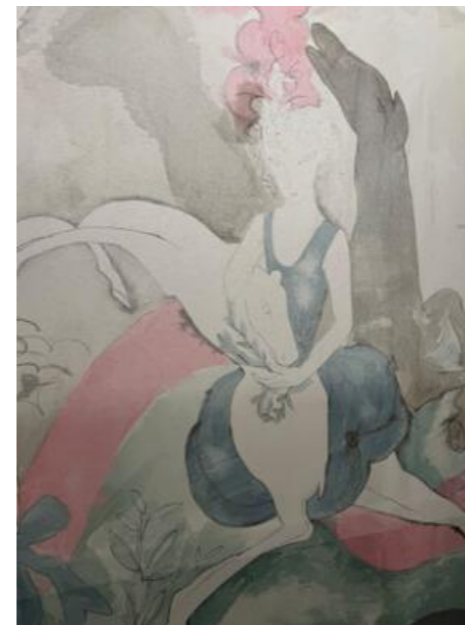

Simon Fujiwara
Uit de serie *Hello Who?*, 2022
Foto's Nelleke Slofstra

Wat is mijn identiteit?

Wat ik sterk vind aan Fujiwara's werk, is dat hij fantasie gebruikt om een serieus onderwerp bespreekbaar te maken. Door een eenvoudige beer te gebruiken, maakt hij een ingewikkeld thema toegankelijk. De beer is als een spiegel. Hij laat niet alleen zien hoe identiteit werkt in onze tijd, maar confronteert mij ook met mijn eigen gedrag. Wat is mijn identiteit eigenlijk? Wie ben ik zonder verwachtingen van anderen, zonder sociale media, zonder labels?

Tegelijkertijd roept de beer ook medeleven op. Omdat hij geen vaste identiteit heeft, lijkt hij soms zoekend of onzeker. Dat maakt hem menselijk, ondanks dat hij een fictief figuur is. Misschien is dat juist de kracht van het werk: het laat zien dat het normaal is om niet altijd precies te weten wie je bent. Identiteit is geen vast gegeven, maar iets dat groeit en verandert. *Who the Bear* lijkt simpel, maar hij stelt een ingewikkelde vraag die blijft hangen: als alles om ons heen steeds verandert, wie ben ik dan echt?

Heavenly Biches

Matthew Lutz-Kinoy (1984, New York, Verenigde Staten) is een Amerikaanse multidisciplinaire kunstenaar die woont en werkt in Parijs. Hij creëert ruimte. Lichaam en object worden één, waardoor bezoekers fysiek betrokken raken bij zijn werk. In zaal tien zien we *Heavenly Biches*, een titel die verwijst naar een balletklassieker uit de jaren 20 van de vorige eeuw.

Beschildeerde doeken strekken zich uit over zaal tien. Een opvallend kenmerk van Lutz-Kinoy's praktijk is dat schilderijen vrij in de ruimte hangen, vaak als gordijnen of wandtapijten. Bezoekers bewegen erdoorheen, waardoor kleur, stof en structuur onderdeel worden van een theaterlijke ervaring.

Zijn performances en installaties onderzoeken thema's als intimiteit en lichamelijkeheid, vaak vanuit een queer perspectief. De titel *Heavenly Biches* verwijst naar de balletklassieker *Les Biches* dat oorspronkelijk in 1924 in Monte Carlo in première ging en later dat jaar ook in Parijs werd opgevoerd met muziek van Francis Poulenc.

In zaal tien horen we een herinterpretatie van *Trois Poèmes de Louise Lalanne* (1931) dat eveneens is gecomponeerd door Francis Poulenc, uitgevoerd door het kunstenaarsduo *Exotourisme*, bestaande uit Dominique Gonzalez-Foerster en Julien Perez.

De muziektekst is van Louise Lalanne, wat een alias is van Guillaume Apollinaire. Hij gebruikte dit pseudoniem voor enkele lichtvoetige, speelse gedichten. *Trois Poèmes de Louise Lalanne* bestaat uit drie delen: *Le Présent* (Het heden), *Chanson* (Lied) en *Hier* (Gisteren)¹. In het kader rechts de tekst van het derde gedicht²:

Lutz-Kinoy geeft dus een nieuw perspectief op een van de meest geliefde balletten van de jaren 20 en past dat aan op hedendaagse ideeën. De thema's uit de voorstelling *Les Biches* komen terug in de doeken, waar de figuren en kleuren de speelse sfeer en elegante beweging van het ballet laten resoneren in de ruimte. ●

Nelleke Slofstra

1. Muziekuitgeverij Rouart, Lerolle & Cie., Parijs 1931. Plate R.L. 11,783 &
2. Bewerking van een Engelse vertaling in het Nederlands door Nelleke Slofstra

Hier

*Hier, c'est ce chapeau fané
que j'ai longtemps trainé.
Hier, c'est une pauvre robe
qui n'est plus à la mode.*

*Hier, c'était le beau couvent
si vide maintenant
et la rose mélancolie
des cours de jeunes filles.*

*Hier, c'est mon cœur mal donné.
Une autre, une autre année!
Hier n'est plus ce soir qu'une ombre
près de moi dans ma chambre.*

Gisteren

*Gisteren is die vervelde hoed
die ik zo lang heb gedragen.
Gisteren is een versleten jurk
die uit de mode is geraakt.*

*Gisteren was het mooie klooster,
nu zo leeg,
en de roze melancholie
van de lessen van jonge meisjes.*

*Gisteren is mijn verkeerd geschenken
hart.
Jaar na jaar!
Gisteren is vanavond niet meer dan een
schaduw
dicht bij mij in mijn kamer.*

Matthew Lutz-Kinoy
Detail van *Heavenly Biches*, 2025
Foto Nelleke Slofstra

Positions #9

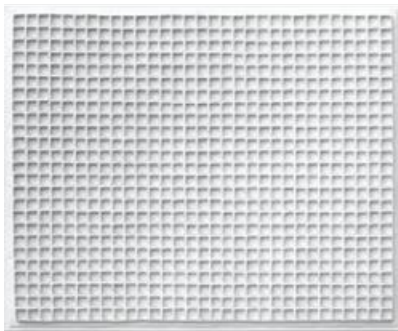
The article highlights two rooms of the exhibition. Simon Fujiwara's work in room one is known for his art that explores identity as a theme. Matthew Lutz-Kinoy's work in room ten transforms art into sensory installations that you feel and live.

Tussen Nul/Zero en AI

De tekeningen van Jan Schoonhoven

'Zelfs als het niet waar is, is het goed een systeem te hebben. Je moet een dogma hebben, ook al zou je het morgen weer verlaten'.

Betty van Garrel in gesprek met Jan Schoonhoven

We kennen de witte reliëfs van Jan Schoonhoven. Ze hangen als een stil meditatief moment naast andere kunstwerken die vol met kleur in collectieoverzichten zijn werk kunnen overstijgen. In de naoorlogse kunst neemt zijn werk een bijzondere plaats in. Het lijken streng gecomponeerde werken waarin vooral in zijn tekeningen de worsteling tussen ratio en emotie zich voor onze ogen afspeelt. De rasters, modulaire herhalingen, de ogenschijnlijk anonieme werken, zijn steeds bewuste artistieke keuzes. Kan zijn werk toen al een gemeenschappelijke basis hebben met kunstmatige intelligentie, of is het een vroege voorbode van systemen, patronen en herhaling binnen het technologische kader van kunstmatige of artificiële intelligentie (AI)?

Jan Schoonhoven,
Groot kwadranten relief (1964)
Collectie Van Abbemuseum
Foto Peter Cox

Kunst zonder emotie

Kennen we zijn tekeningen wel? Meestal blijven ze op de achtergrond in allerlei collecties. Dat is jammer, want zijn tekeningen zijn zelfstandige kunstwerken, die nu ook interessant zijn omdat zij vooruitlopen op vragen die vandaag centraal staan in digitale en geometrische kunst. Jan Schoonhoven (1914-1994) bekleedt een bijzondere plaats binnen de internationale kunststromingen Nul en Zero, die een reactie zijn op de emotionele en heftige naoorlogse schilderkunst. Ogenschijnlijk zijn het eenvoudige werken waarin het spanningsveld tussen hand en systeem, tussen toeval en orde zichtbaar is. Kunst zonder emotie, zonder dramatische handtekening van het individu zijn voor vertegenwoordigers van Nul en Zero belangrijker dan persoonlijke expressie.

Schoonhoven past helemaal in deze psychische innerlijke noodzaak. Overdag is hij een gewetensvolle PTT-ambtenaar, in de avonduren – aan de keukentafel – zijn orde, herhaling en systematiek een theoretische keuze en een innerlijke noodzaak in zijn artistieke werk.

Rastertekeningen

In gesprekken met Schoonhoven zegt hij regelmatig dat hij zichzelf in zijn werk wil uitschakelen. Herhaling en de zoektocht naar patronen in de Nul/Zero bewegingen zijn een bewuste strategie om individualiteit en expressie achterwege te laten. Nul en Zero prediken anonimiteit. De kunstenaar mag niet langer de romantische figuur zijn. En Schoonhoven blijft in zijn dagelijks leven bescheiden en teruggetrokken. Hij is niet op zoek naar spektakel, maar zoekt innerlijke samenhang.

De rasters die Schoonhoven met de hand tekent, willen een objectief systeem tonen dat structuur en patronen brengt. Het raster bepaalt de compositie en de grenzen waarbinnen variatie mogelijk is. De band met algoritmische kunst kan nu duidelijk worden, omdat men daar ook codes en regels opstelt en die vervolgens in het systeem toepast. Het systeem in AI kan zelf patronen leren uit enorme hoeveelheden data en kan op basis daarvan nieuwe beelden produceren. Maar ook hier is de kunstenaar niet geheel verdwenen, maar verschoven naar de achtergrond. De programmeur ontwerpt nog steeds het model. De creatieve handeling ligt ook hier deels in het ontwerpen van het systeem.

Maar de kunst van Jan Schoonhoven blijft fysiek. Ze bestaat uit papier, inkt, lijm en reliëf. Het

licht speelt vooral in zijn reliëfs een belangrijke rol. Het creëert oppervlak en schaduw dat verandert naar gelang de kijkhoek. Zijn tekeningen lijken een voorbereidende stap te zijn voor zijn ruimtelijk werk, maar stralen ook een persoonlijke individualiteit uit. De parallel met de digitale wereld met zijn neutrale witte wereld suggereert immaterialiteit en is een voorbode van het spel met het licht. AI-kunst is ook vaak immaterieel, want ze bestaat veelal uit digitale bestanden en toont zich meermalen slechts als pixels op een scherm.

Toeval en imperfectie

De tekeningen van Jan Schoonhoven laten een menselijke dimensie zien. Het auteurschap is overduidelijk. Steeds is zijn persoon onmiskenbaar herkenbaar in zijn werk. Hoewel er een systeem in zit verscholen, zijn de werken duidelijk handgemaakt. De kleine afwijkingen die tijdens het arbeidsproces ontstaan, omdat de hand die de tekeningen maakt steeds anders reageert op de fysieke kracht die op de pen of penseel drukt, benadrukt dit auteurschap. De hulp van een liniaal of ander tekengereedschap is nergens zichtbaar en er ontstaat veel ruimte voor een zeer intuïtieve pen- en penseelvoering. De creativiteit ligt niet in het eindbeeld, maar in het ontwerpproces en is feitelijk uiterst lichamelijk en tijdrovend. Digitale AI-systemen daarentegen streven naar foutreductie en optimalisatie. Ruis in kunstwerken is echter wel essentieel voor creativiteit en innovatie. Ruis kan leiden tot een rijk en complex geheel. De menselijke hand produceert ruis automatisch wat kan leiden tot een proces van opeenvolgende toevallige uitkomsten, die mogelijkheden bieden om tot nieuwe stappen in het ontwerpproces te komen.

De tekeningen van Schoonhoven zijn dankzij hun eenvoud typisch menselijk. De expressieve hand staat centraal en zijn werk nodigt uit tot aandachtig kijken om de nuance te ontdekken binnen de ogenschijnlijke uniformiteit. In de tekening blijft ruimte voor innerlijke concentratie en dynamisch evenwicht. Ook bij AI-kunst kan achter de perfectie van het toegepaste algoritme een complex spel van patronen, variaties en menselijke keuzes schuil gaan. We kunnen de tekeningen van Schoonhoven als zelfstandige kunstwerken beschouwen, hoewel ze ook gezien kunnen worden als voorlopers van zijn ruimtelijk werk. Ze bevestigen zijn auteurschap, originaliteit en creativiteit. Reeds in de jaren zestig was dat zichtbaar in zijn potlood- en inktlijnen op papier. De actuele dialoog met AI laat opnieuw zien dat in de kunstgeschiedenis geen afgesloten hoofdstukken bestaan, maar dat er een doorlopende lijn is waarbij zich geen scherpe grenzen voordoen. ●

Jan Schoonhoven and AI

In his drawings, a struggle between reason and emotion unfolds before our eyes. The grids, modular repetitions, and seemingly anonymous works are consistently deliberate artistic choices. Is his work an early harbinger of systems within the technological framework of artificial intelligence (AI)?

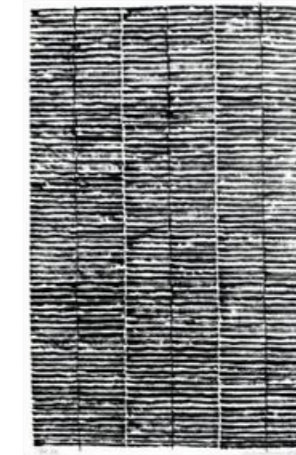
Piet van Bragt

1. Jan Schoonhoven
Zonder titel (1961)
Particulier bezit
Foto Piet van Bragt

2. Jan Schoonhoven
Regels, zeefdruk op papier (1976)
Collectie Van Abbemuseum
Foto Peter Cox

3. Jan Schoonhoven
T78-72 (1978)
Particulier bezit
Foto Piet van Bragt

4. Jan Schoonhoven
Beeld-spiegelbeeld (1982)
Particulier bezit
Foto Piet van Bragt

Kunst verrijkt het leven

In memoriam Gerard Meulenstein (1943-2026)

Gepassioneerd kunstverzamelaar en ondernemer Gerard Meulenstein verzuilde het tijdelijke voor het eeuwige in januari 2026. Zowel zakelijk, als gedreven oprichter van het huidige elektronicaconcern Neways, als privé speelde hij vanuit Eindhoven belangrijke nationale en internationale rollen. Zijn passie voor kunst blijkt o.a. uit zijn betrokkenheid bij kunst en cultuur in ons museum en daarbuiten. Bijzonder is zijn interesse voor en relatie met kunstenaars en kunstliefhebbers uit binnen- en buitenland.

Ontwikkeling als kunstverzamelaar

De eerste aankopen betroffen vooral kunstwerken met koeien, landschappen en zeegezichten. Echter, vanaf de aankoop van een schilderij gemaakt door Karel Appel getiteld *Getralied Naakt*, veranderde zijn smaak. Voortaan kocht het echtpaar Meulenstein slechts werk van levende kunstenaars. Het frisse kleurenpalet van bijvoorbeeld Cobra-kunstenaars "(...)maakte een verpletterende indruk en verschaftte meer vreugde dan de klassieke landschappen," vertelde Meulenstein. Doorslaggevend was het directe contact met de kunstenaars. Met Karel Appel smulden ze van appeltaart; Sam Francis en Christo bezochten ze thuis. Deze contacten verschaften meerwaarde, maar maakten de privécollectie enigszins instabiel, wist Meulenstein. Veel werk van één kunstenaar, minder van een ander.

Kunst en cultuur steunen

Kunst en cultuur lagen Meulenstein nauw aan het hart. Adviezen en financiële ondersteuning van projecten waren het gevolg, ook bij ons museum. Dat blijkt bijvoorbeeld uit zijn medewerking aan de solo-expositie 'Vrij schilderen' (2019) van de Eindhovense, kleurrijke kunstenaar Ad Snijders. Meulenstein, die Snijders persoonlijk kende, stelde hiervoor kunstwerken uit zijn privéverzameling beschikbaar.

Ook voor kunst op het TU/e-terrein zette Meulenstein zich in; er kwam een kunstencentrum. Bovendien was hij jarenlang voorzitter van MU (MU Hybrid Art House), een presentatieplatform voor hedendaagse kunst, design, popcultuur en nieuwe media (Strijp-S).

In 2000 realiseerde Meulenstein samen met een Slowaakse galeriehouder een 'droom', de oprichting van het Danubiana Meulenstein Art Museum, het eerste museum voor moderne kunst dichtbij Bratislava (Slowakije). Meulensteens omvangrijke privéverzameling wordt hier deels tentoongesteld.

Als dank voor jarenlange, substantiële steun van het echtpaar Meulenstein aan het Van Abbemuseum werd de grijze toren van onze nieuwbouw (2003) vernoemd naar Gerard en Ricky Meulenstein (zie ingemetselde gedenksteen).

Kunst verrijkt het leven

Meulensteens zakelijke ervaring telde mee bij de kunsten. Aan zijn bedrijfsleus 'offensief, flexibel en positief' voegde hij later 'creatief' toe. Hij zag kunst als noodzakelijk voor innovatie en meende dat kunst het vermogen stimuleert om (anders) naar de wereld te kijken. Kunst schonk Meulenstein meer dan dat hij gaf... Het verrijkte zijn leven. ●

Lisette Almering

Impressie van de solo-expositie Ad Snijders 'Vrij schilderen' (2019)
Foto Peter Cox

Opening van de solo-expositie van Ad Snijders 'Vrij schilderen' (2019)
Echtpaar Meulenstein en Charles Esche (midden)

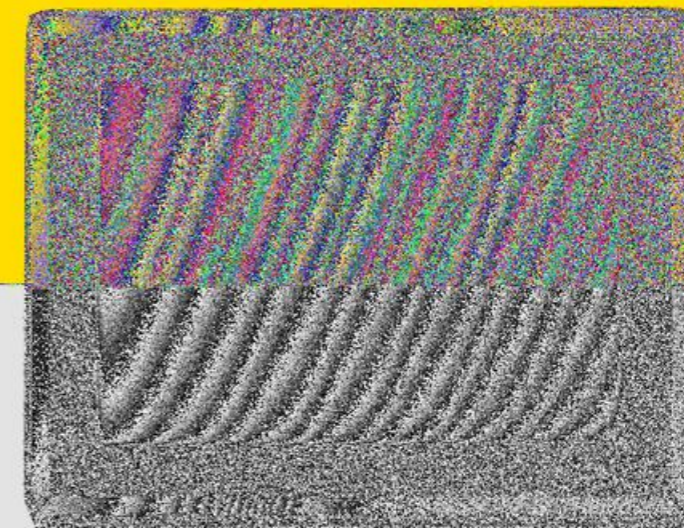
Nu telt voor later.

Kijk je naar morgen, volgend jaar of de volgende generatie? Waar je horizon ook ligt, onze accountants en adviseurs staan nu voor je klaar. We ondersteunen bedrijven in elke fase van hun bestaan. Van start-up tot multinational en van familiebedrijf tot corporate.

Al sinds 1980 helpen wij ondernemers en particulieren bij accountancy, fiscale en adviesvraagstukken.

Nieuwsgierig wat we voor jou kunnen betekenen? Kijk op www.wesselman-info.nl.

Wesselman
Accountants & Adviseurs

 caspar de haan
ordertraud & innovatie

#schilderkunst.sinds 1749

Kunstreis naar Parijs

Genieten van het rijke kunstaanbod in de Cultuurmetropool

Sainte-Chapelle

Musée national Picasso-Paris

Collectiestukken Pinault

Bourse de Commerce

Op 11 maart j.l. hebben we afscheid moeten nemen van Rita Bosch en haar onvermoeibare inzet voor de Vriendenvereniging van Abbemuseum. Naast haar enorme betrokkenheid bij het dagelijks reilen en zeilen van de vereniging kenden we haar ook vanwege haar organisatietalent waarmee ze talloze reisesjes en reizen voor ons georganiseerd heeft. Haar laatste inzet betrof de reis naar Parijs van 7 tot 10 april 2026 die ze samen met Labrysreizen organiseerde. Hieronder een verslag van die reis.

Met een groep van 23 oude en nieuwe vrienden komen we samen op Centraal Station Rotterdam. Daar treffen we onze onvolprezen reisleader Robert-Jan Muller. Met de Eurostar vervolgen we onze reis naar Gare du Nord in Parijs. Omdat ons hotel een flink eind buiten het centrum ligt, gaan we met de metro verder. Dit vervoermiddel is in de loop van de dagen een grote uitdaging gebleken (falende metrodeuren/gemiste aansluitingen/zelfs klem zitten).

Nadat we onze bagage in het hotel achterlaten, beginnen we aan ons eerste inhoudelijke programmaonderdeel: bezoek aan het Musée d'Art Moderne. Robert-Jan laat zich meteen van zijn beste kant zien en verzorgt een inleiding over de geschiedenis van het gebouw en de omgeving. Het is stralend weer maar we krijgen geen spijt dat we naar binnen gaan; de expositie stelt absoluut niet teleur. Het museum heeft een rijke collectie werken vanaf de 20e eeuw. Als eerste bezoeken we de Salle Dufy die bestaat uit 600 panelen (10m hoog bij 60m lang) die Raoul Dufy destijds voor de wereldtentoonstelling van 1937 schilderde¹. Daarna bekijken we nog uitgebreid zalen met panelen van Henri Matisse die samen *Dance* heten en werken van Sonia en Robert Delauney en dwalen we verder door de ruime collectie kunst uit de 20e en 21e eeuw. De eerste dag sluiten we af met een geanimeerd en smakelijk diner in een restaurant tegenover het hotel.

De volgende ochtend vertrekken we naar Île de la Cité voor een bezoek aan de Notre-Dame. Deze vroeggotische kathedraal stamt uit 1163 en is gewijd aan de heilige maagd Maria. Na een verwoestende brand is de Notre-Dame weer geopend voor het publiek. De kathedraal is o.a. bekend vanwege de prachtige gebrandschilderde ramen. Aansluitend bezoeken we de koninklijke Sainte-Chapelle; deze kapel wordt beschouwd als hét voorbeeld van rayonante gotiek en heeft schitterende ramen die het interieur in een zee van kleurrijk licht doen baden. De dubbelkapel, gebouwd tussen 1242 en 1248, diende als hofkapel en als passende behuizing voor eerder verworven relikwieën. Tegenwoordig wordt de kapel nogal gedetoneerd door het omringende gebouwencomplex van het Palais de Justice.

Vervolgens wandelen we naar Le Marais. Na tijden van verval heeft dit gebied zich ontwikkeld tot een levendige buurt met talloze antiek- en kunstzaken, musea en modewinkels plus vele gezellige cafés en eettentjes. Na de lunch bezoeken we het indrukwekkende Musée national Picasso-Paris met de grootste collectie ter wereld van het werk van deze kunstenaar. Dit museum is gevestigd in Hôtel Salé dat bekend staat als een van de meest extravagante 17e-eeuwse Parijse huizen. Dit gebouw is op zichzelf al het bezoeken waard. De rest van de dag kunnen we vrij besteden.

Op donderdagochtend bezoeken we als eerste Bourse de Commerce, een voormalig graanbeursgebouw dat door Tadao Ando verbouwd werd tot museum. Het is een cirkelvormig gebouw met koepel waarin een deel van de collectie van Pinault, een Franse miljardair en mecenas, is samengebracht. Een ander deel daarvan bevindt zich in het Palazzo Grassi in

1. Lees meer over dit indrukwekkende kunstwerk, een eerbetoon aan de ontdekking van de elektriciteit, op pagina 12 en 13

Foto's Karin Overdijk

Venetië. Zowel het gebouw als de verzameling zijn indrukwekkend en we kijken dan ook onze ogen uit bij de getoonde kunstwerken. Na de lunch gaan we door naar Fondation Cartier. Een museum gehuisvest in een opmerkelijk gebouw dat na een ingrijpende verbouwing door Jean Nouvel recentelijk weer geopend is en een prachtige collectie hedendaagse kunst herbergt.

De vrijdagochtend kan iedereen vrij besteden en dat is op velerlei manieren gebeurd. 's Middags zien we elkaar weer bij het Palais de Tokyo, naar eigen zeggen de grootste ruimte voor hedendaagse kunst in Europa. Daar hebben we een installatie van Jesse Darling bekeken en in de kelder werken van Benoit Pieron. Hierna verzamelen we ons bij het hotel voor de terugreis. De metro werkt wederom niet echt mee, zodat we nog flink moeten haasten om op tijd Gare du Nord te bereiken.

We kijken terug op een interessante en boeiende reis met bezoeken aan musea die net wat minder bekend zijn dan bij een doorsnee bezoek aan Parijs. Onze uitstekende gids Robert-Jan heeft beslist een extra dimensie toegevoegd. Door het schitterende weer heeft deze reis nog een gouden randje meegekregen.

Veel dank aan Rita voor haar initiatief! ●

Karin Overdijk

Art Trip to Paris

In April, a group of friends from our Friends Association made a successful art trip to Paris under the expert guidance of Robert-Jan Muller from Labrysreizen. Among other things, they visited various leading museums of modern and contemporary art.

Reizen op niveau met deskundige reisleaders, kleine gezelschappen, uitstekende hotels en uitgekiende programma's

EEN GREEP UIT ONS AANBOD

METROPOOL RUHR EN MANIFESTA 16
touringcarreis o.l.v. drs. Robert-Jan Muller en drs. Sjarel Ex
31 augustus t/m 5 september 2026
In het Ruhrgebied kreeg de kunst eind negentiende eeuw een flinke impuls door rijke industriëlen. Vanwege deze artistieke rijkdom, die zowel Jugendstil en modernisme omvat als de wederopbouw na de oorlog, strijkt de biënnale 'Manifesta' hier in de zomer van 2026 neer. Deze tentoonstelling brengt hedendaagse kunst op verrassende locaties.

HET PERSPECTIEF VAN PIERO DELLA FRANCESCA
vliegreis o.l.v. drs. Erik Jan Bakker
6 t/m 26 september 2026
Piero della Francesca, stille kracht achter de vroege renaissance. Als wetenskap en schilder was hij beroemd om zijn innovatieve perspectief. Vanaf Florence volgen we zijn sporen. We bekijken zijn iconische fresco's in Arezzo, bezoeken zijn geboorteplaats Sansepolcro en merken de invloed van zijn werk in Urbino.

Ga voor ons volledige aanbod naar labrysreizen.nl/exclusieve-groepsreizen.

labrysreizen.nl
024-3822110
info@labrysreizen.nl

Een meesterwerk van Raoul Dufy

Muziek en Licht in het Moderne Leven

Raoul Dufy
La Fée Électricité, 1937
Musée d'Art Moderne de la Ville de Paris
Fotograaf onbekend

Zestig meter lang, tien meter hoog en gevuld met kleur, licht en beweging: zo ontvouwt zich Raoul Dufy's meesterwerk La Fée Électricité, een monumentaal fresco uit 1937 dat de ontdekking en beheersing van elektriciteit viert.

Net als Fernand Léger, Robert Delaunay en vele andere kunstenaars kreeg Dufy (Le Havre, Frankrijk, 1877-1953) in 1937 een opdracht voor monumentale decoraties voor de Internationale Expositie in Parijs. Zijn opdracht betrof de licht gebogen muur van de ingang van het *Pavillon de la Lumière et de l'Électricité* ('Paviljoen van Licht en Elektriciteit'), gebouwd door Robert Mallet-Stevens op het Champ de Mars. De opdrachtgever was

het Parijse elektriciteitsdistributiebedrijf La Compagnie Parisienne de Distribution d'Électricité. Dufy vertelde met zijn werk het verhaal van *La Fée Électricité* ('De Elektriciteitsfee'), geïnspireerd door *De rerum natura* (50 v.Chr.), een lang gedicht van de Romeinse dichter en filosoof Lucretius.

De compositie beslaat 600 m² en is van rechts naar links opgebouwd rond twee hoofdthema's: de geschiedenis van elektriciteit en de toepassingen ervan; van de eerste waarnemingen tot de meest moderne technische toepassingen. Het werk eert de wetenschappers en uitvinders die de ontwikkeling mogelijk maakten, waaronder Franklin, Ampère en Edison. De methode die Dufy gebruikte maakte een zeer snelle uitvoering mogelijk: het werk was klaar in tien maanden, dankzij een medium, een mengsel van stoffen, ontwikkeld door de chemicus Jacques Maroger. Het maakte de verf transparant, vergelijkbaar met aquarelverf. Modellen werden eerst naakt en vervolgens in kostuum geschilderd, tekeningen werden overgebracht met behulp van calqueerpapier, en de compositie van de groepen werd levensgroot geprojecteerd op de panelen met een toverlantaarn.

In het bovenste gedeelte schilderde Dufy een open landschap met zeilboten, vogels, een dorsmachine en een levendig feest ter gelegenheid van 14 juli (Le Quatorze Juillet). Beelden van menselijk leven, viering en vooruitgang vullen de scène, terwijl centraal de figuur van de Elektriciteitsfee zweeft, een symbool van licht en kennis.

Dufy vermenkt mythologie met historische nauwkeurigheid en speelt met tegenstellingen. In het midden verbinden de goden van de Olympus en de generatoren van de energiecentrale zich via de bliksem van de Griekse oppergod Zeus. Direct links van het midden vliegt Iris, boodschapper van de goden en dochter van Electra, door het licht boven een orkest, waarbij ze alle kleuren van het prisma verspreidt.

Deze decoratie, geschonken door Électricité de France, werd in 1964 geïnstalleerd in het Musée d'Art Moderne de la Ville de Paris.

Kunst in een gespannen tijd

De wereldtentoonstelling van 1937 vond plaats in een politiek geladen sfeer. De paviljoens van nazi-Duitsland en de Sovjet-Unie stonden dreigend tegenover elkaar. Architectuur als ideologisch statement. In datzelfde jaar werd Pablo Picasso's monumentale *Guernica* gepresenteerd, een schilderij dat reageerde op het bombardement van het Baskische stadje Guernica tijdens de Spaanse Burgeroorlog. In zwart-, wit- en grijstinten toont Picasso verscheurde lichamen, paniek en wanhoop. Het werk groeide uit tot een krachtige aanklacht tegen geweld en onderdrukking.

Tegen die achtergrond krijgt *La Fée Électricité* een bijzondere betekenis. Waar Picasso de vernietigende kracht van de moderne wereld toont, presenteert Dufy haar scheppende potentieel. In plaats van tanks en militair machtsvertoon koos Frankrijk voor een andere boodschap: een lofzang op wetenschap, samenwerking en inventiviteit. Elektriciteit stond in 1937 voor moderniteit, veiligheid, licht in de avonden en verbinding. Dufy's schilderij verkondigt impliciet: de toekomst ligt niet in geweld, maar in kennis.

Van Parijs naar Eindhoven

Een jaar vóór de wereldtentoonstelling, in 1936, opende het Van Abbemuseum zijn deuren. Dit jaar viert het museum zijn 90-jarig bestaan. In 1955 kocht het museum een werk aan van Raoul Dufy: *Le violon rouge*. Muziek en kleur vormen hierin een rode draad.

Dufy maakte het werk in 1948, waarin een viool in intens rood centraal staat. Het schilderij beeldt muziek en ritme in lijn en kleur en toont Dufy's vertrouwen in menselijke creativiteit. *Le violon rouge* is momenteel niet op zaal te zien.

In een periode van dreiging en onzekerheid koos Dufy niet voor donkerte, maar voor kleur. Niet voor angst, maar voor verbeelding. Van de rode cello in Eindhoven tot het gigantische fresco in Parijs; Dufy laat zien dat, zelfs wanneer de wereld donker aanvoelt, de mens ervoor kan kiezen het licht te zoeken. ●

Nelleke Slofstra

Nieuwe redactieleden!

De redactie van KwArts zoekt uitbreiding.

Wil je ook schrijven over exposities, collectiestukken en activiteiten van het museum?

Stuur een reactie naar redactie@vriendenvanabbe.nl

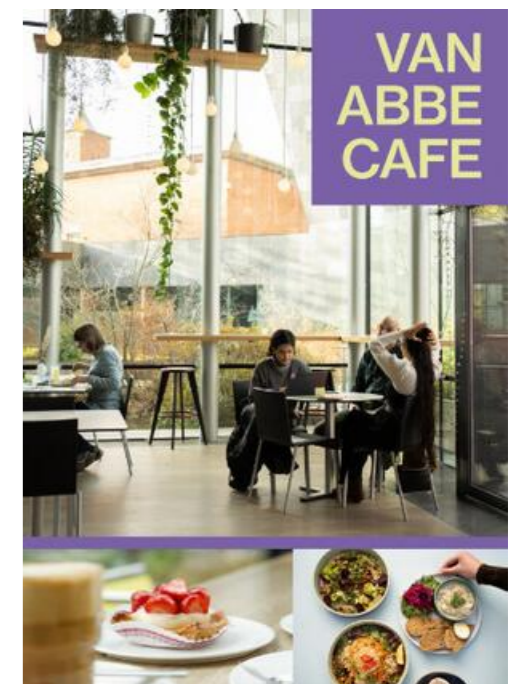
Ook gastbijdragen zijn welkom.

Raoul Dufy
Le violon rouge, 1948
Collectie Van Abbemuseum
Foto Peter Cox

Music and light

In a time of threat and uncertainty, Dufy chose not darkness, but color. Not fear, but imagination. From the red cello in Eindhoven to the gigantic fresco in Paris, Dufy shows that even when the world feels dark, humanity can choose to seek the light.

De bezem erdoor

Verwerving van *Tenderlymilitant.exe: A weapon Armoury or the Queer-Feminist Counter Apocalypse*

Anna Zoe Hamm
Tenderlymilitant.exe..., 2025
Collectie Van Abbemuseum
Foto Lisette Almering

Bij binnenkomst in de nieuwbouw links voor een wand zweefden vijf raadselachtige bezems met ernaast een digitale catalogus. Nader bekeken blijkt dit kunstwerk van ecofeministisch ontwerper en onderzoeker Anna Zoe Hamm, zowel een manifest als een aanzet tot activisme. Wat is de achtergrond?

Het kunstwerk bestaat uit vijf handgemaakte bezems, geïnspireerd op zelfverdedigingsmechanismen van planten. Er ging onderzoek in botanische tuinen en archieven van het Natuurhistorische Museum te Wenen aan vooraf. Hamm concludeerde dat planten vooral vechters zijn en zich niet onvoorwaardelijk onderwerpen aan veranderlijke of bedreigende (natuur)verschijnselen. Ze beschikken over verdedigingsmechanismen (stekels, gif) én over evolutionaire adaptatie. Indien noodzakelijk verplaatsen ze zich (zaden) of gaan relaties aan met schimmels en insecten. Kortom op intelligente wijze door bescherming, aanpassing, samenwerking en een bepaalde gevoeligheid, overleven ze. Dit verwerkte Hamm in haar kunstwerk, tevens eindexamenopdracht (Design Academy Eindhoven). Ze onderzocht de balans tussen zorg en verzet met haar sculpturale broom armoury project en biedt een wapenarsenaal aan vrouwen en queer-groepen, aan diegenen die buiten de norm vallen.

ledere bezem toont een bepaalde vorm van botanische intelligentie: staal verwijst naar stekels, silicone spiegels naar beschermende membranen en paardenhaar is veerkrachtig. De digitale catalogus ernaast, *Catalogue of Tender Militancy*, vormt een archief vol (planten)verdedigingsmechanismen, voortaan geherinterpreteerd als gereedschap voor sociaal en feministisch verzet. Zo wordt een verdedigingswapen gereedschap om met zachte kracht veranderingen te bewerkstelligen. Vreedzaam verzet, verzet als verdediging en bescherming.

De kunstenaar legt vernieuwende verbanden tussen 'de historische onderdrukking van planten - conform oude hiërarchieën - en de bezem als symbool van huishoudelijk, gefeminiseerd werk; ze herclaimt beide vanuit hun rol in heksenvervolgingen'. Anders geformuleerd: haal de bezem door onderdrukking en vervolging.

Museumdirecteur Defne Ayas meent dat dit kunstwerk 'een zachte maar krachtige herinnering aan design als activisme is én dient als poëtisch kompas richting de toekomst.' Het kunstwerk behoort inmiddels tot de designcollectie van ons museum en werd in 2025 aangekocht op voordracht van Lidewij Edelkoort. Zij stelt jaarlijks één aankoop voor, actualiseert haar collectie en verweeft deze inhoudelijk verder met de museumcollectie.

Intussen ging de bezem door de nieuwbouw; de nieuwe collectiepresentatie dient zich aan. ●

Lisette Almering

Anna Zoe Hamm, Design
Eindhoven Graduation Show
(2025)
Foto: Femke Reijerman

To sweep through

This artwork is a 'weapon armour for the queer-feminist counter-apocalypse', according to the artist. As inspiration for her served defense mechanisms of plants. These weapons are redefined as instruments of empathy, solidarity and attentive resistance – alive rather than sterile, responsive rather than rigid.

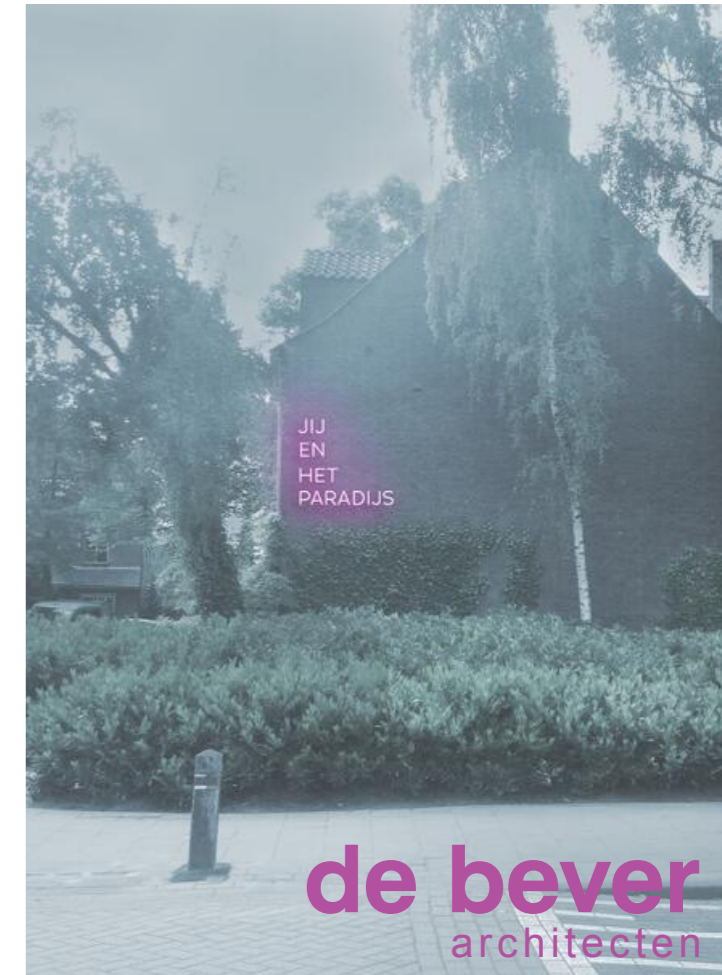
weebers vastgoed advocaten

Focus en Samenspel

Weebers Vastgoed Advocaten NV is een advocatenkantoor gespecialiseerd in bouw- en vastgoed vraagstukken. Wij zijn werkzaam voor het bedrijfsleven, gemeenten, woningcorporaties en (institutionele) beleggers en mogen gerenommeerde partijen in het vastgoed tot onze cliëntele rekenen. Op basis van onze brede kennis van de bouw- en vastgoedwereld adviseren en procederen wij voor onze cliënten. Een sterke combinatie! Onze kernwaarden zijn focus en samenspel met als doel het beste en meest duurzame resultaat te bereiken voor onze cliënten.

Gebiedsontwikkeling@vastgoed-advocaten.nl
040 21 20 400
www.vastgoed-advocaten.nl

Prachtige, inspirerende tuinen waarvan je kunt genieten

www.derkinderenhoveniers.nl

Nieuwbouw | Verbouw | Renovatie | Onderhoud

vanrijswijck.nl

Wifredo Lam

(Sagua la Grande, 1902 – Parijs, 1982)

Een vreemdeling in de collectie van het museum

Een jonge Wifredo
Fotograaf onbekend

Het beest met twee koppen

Als kleine jongen had Wifredo Lam een intense ervaring: op een zonnige morgen lag hij, later dan gewoonlijk nog, in bed in de slaapkamer van zijn moeder, kijkend naar het plafond. Plotseeling viel over zijn gezicht de zwarte schaduw van een vogel, met zijn kop omlaag hangend: een vleermuis beginnend met zijn dag-lang slapen. Wifredo: 'Voor mij had het beest twee koppen'. Buiten stond de zon al hoog aan de hemel, in de tuin, in de straten, overal was de zon. Geen obstakel kon het zonlicht weerhouden: noch de gesloten ramen noch de hordeur van het houten huis. Het zonlicht perste zich door iedere kier of spleet en creëerde schaduwen die de ruimte veranderden in een toverlantaren en alle beelden omkeerden die verschenen en weer verdwenen op de muren en plafond van zijn moeders kamer. 'In die kleine ruimte voelde ik voor het eerste de angst om niet meer te zijn dan een ding tussen andere dingen'. Het gebeurde in 1907.

De Vogelkoopman

Het schilderij van Wifredo Lam: *Marchand d'Oiseaux* (Vogelkoopman), ook wel genoemd *The Dream Merchant*, uit 1962, werd door het Van Abbemuseum aangekocht als zijnde passend in het surrealisme, maar bleef jaren als 'vreemdeling' in de museumcollectie. Het was moeilijk in te passen in de canon van de beeldende kunst.

In *De Vogelkoopman* zet Wifredo Lam een gestalte neer, die het midden houdt tussen mens en dier. De houding is menselijk, de details hier en daar dierlijk. De kop heeft twee horens en kleine lege ogen, er bovenop nog een kleine kop met horens.

De vogelkoopman ziet eruit als een vogelmoeder, de armen om een vogel heen met handen samengevouwen. De kop in de wind, haar tanden gevaarlijk agressief, haar lange sik lijkt op een geslachtsdeel. Haar voeten als hoeven eindigend met een hoefijzer. Het stampvoeten als een paard, alhoewel op spillebenen van een mens. Een moeder, of een vader, of een voorvader. De schilder Wifredo Lam, met een donkere huidskleur, werd bekend om zijn samensmelting van zijn Afro-Cubaanse cultuur en het Europese modernisme.

Afrikaans masker

Na een gedeeltelijke studie Rechten en een Kunstopleiding in Havanna vertrekt Wifredo Lam naar Spanje. Hij krijgt in Madrid les van Salvador Dali en in het Museo del Prado maakt hij kennis met het werk van Jeroen Bosch en Pieter Bruegel waardoor hij zeer gefascineerd raakte. Na veertien jaar vlucht hij naar Parijs vanwege zijn betrokkenheid bij de Spaanse Burgeroorlog. Onder de indruk van het oorlogsgeweld schilderde hij *La Guerra Civil*.

Wifredo trouwde in 1929 met de Spaanse Eva Pieric. Zij kregen een zoontje dat jong stierf aan tuberculose. Ook Eva overleed aan die ziekte. Deze tragische gebeurtenissen hebben een grote invloed gehad op zijn latere werk.

Hij verliet in 1938 Spanje met een persoonlijke brief voor Pablo Picasso.

In Parijs werd hij direct door Picasso onder diens hoede genomen. Bij hun eerste ontmoeting laat Picasso hem een Afrikaans masker zien en zegt dat hij daar trots op moet zijn. Wifredo heeft dan nog nooit een Afrikaans masker gezien. Picasso bracht hem zijn fascinatie bij voor de maskers en de destijds bestempelde 'primitieve beeldhouwkunst.'

Lams vriendenkring werd steeds groter met onder anderen Henri Matisse, Georges Braques, Joan Miró en Fernand Legér. Hij maakte nu deel uit van de surrealistische beweging. In 1939 had hij samen met Picasso een expositie in New York: drawings by Picasso and gouaches by Wifredo Lam.

De Tweede Wereldoorlog

Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog, net voor de inval van de Duitsers, vertrouwde Wifredo zijn werk toe aan Picasso. De surrealisten onder wie Wifredo, kwamen bij elkaar in het huis van André Breton. Zij reisden naar Marseille waar een schip met drie honderd kunstenaars koers zette naar Martinique. Aldaar werden zij geïnterneerd voor 40 dagen onder slechte omstandigheden. Ze ontmoetten nieuwe vrienden zoals Igor Stravinsky en Ernest Hemmingway. Op Martinique ontmoetten zij de dichter Aimé Césaire. Het werk van deze dichter zal Wifredo, evenals Picasso, nog vaak illustreren. De invloed van Césaire zou hem, in samenhang met zijn terugkeer naar zijn geboorteland Cuba in 1941, een hernieuwde interesse geven voor zijn Afro-Cubaanse wortels. Het werd een keerpunt in zijn leven.

Het zonnige eiland

Geboren op een zonnig eiland waar alles gelukkig leek voor de inwoners, maar de geschiedenis in plaats daarvan een lijdensweg bleek. De jonge Wifredo had waarschijnlijk gehoord of gezien de galjoenen van de bezetters van het eiland, die hun sporen trokken door de rivier bij Sagua La Grande. Schepen die geladen waren met slaven aan een ketting. Op hun lijf de striemen van zweepslagen.

Afrika was zeker aanwezig in de jeugd van Wifredo Lam en niet alleen omdat er zwart bloed door zijn aderen vloeide, maar omdat dat donkere continent hem vulde met talen, tovenarij en mystiek.

Wifredo was bij zijn terugkomst geschrokken van de situatie van vooral de zwarte bevolking op het eiland. Hun situatie was slecht. In de woorden van Aimé Césaire:

*In the whole world there is no poor fellow lynched,
no poor man tortured,
in whom I am not
murdered and humbled.*

Wifredo: 'Ik wilde met heel mijn hart het drama van mijn land schilderen, maar dan vooral uitdrukken 'de negro spirit', de schoonheid van hun kunst. Op deze manier zou ik kunnen zijn als een Trojaans paard dat hallucinerende figuren uitspuwt met de kracht van de verrassing om de dromen van hun uitbuiters te verstoren'.

Wifredo Lam stierf in 1982 in Parijs. Hij kreeg een staatsbegrafenis in Havanna op Cuba. ●

Hannie Groen

Wifredo Lam
De Vogelkoopman, 1962
Collectie Van Abbemuseum
Foto Peter Cox

Wifredo Lam

He left Cuba in 1923 to take visual arts lessons in Madrid. There, in the Prado, he saw paintings by Hieronymus Bosch and Pieter Breughel. Due to the Spanish Civil War, he left for Paris and met Picasso who conveyed his fascination with African masks to Lam. All these contacts influenced Lam's artistic development.

Interview met een vriend...

Yvonne Molkenboer

Yvonne is een van die vele museumvrijwilligers op wie we om hun grote inzet zuinig moeten zijn. Zij was betrokken bij de Vriendensalon, is momenteel gastvrouw op zaal ('de rode brigade') en werkzaam bij de museumbibliotheek. Leuk om haar eens nader te leren kennen.

Wanneer kwam je voor de eerste keer in contact met het Van Abbe-museum?

Mijn eerste kennismaking met het museum was in de zesde klas van de Lagere Meisjesschool Sint Gertrudis, dat zou nu groep acht van basisschool De Wilackers zijn. Dat museumbezoek maakte een geweldige indruk op mij. Drie schilderijen uit de museumcollectie ben ik nooit meer vergeten: Die Macht der Musik van Oskar Kokoschka, Blick auf Murnau mit Kirche van Wassily Kandisky en Buste de femme van Pablo Picasso. Dat je dus zó kon en blijkbaar ook mocht schilderen, in zo'n felle kleuren en met afbeeldingen die 'losgezongen' waren van de werkelijkheid, dat was voor mij een ware openbaring.

Dus je was al heel vroeg onder de indruk van kunst.

(Lacht) Taal en literatuur hadden toch nog meer mijn belangstelling. Toevallig woonde ons gezin in de jaren 60 naast de landschapsontwerper en dendroloog Frans Fontaine, hoofd beplantingen bij de gemeente Eindhoven. Hij was heel belezen en had een uitgebreide boekencollectie. Ik heb onbeperkt zijn boeken mogen lenen. Ik was actief met taal: schreef gedichten en zat in de redactie van de schoolkrant. Uiteindelijk ben ik Nederlands gaan studeren aan het Mollerinstituut in Tilburg.

Terug naar de kunsten. Wanneer werd je vriend van het museum?

In 2011 dreigde Richard Long's Wooden Circle voor het museum verloren te gaan. Rudi Fuchs had dit werk in 1977 als langdurige bruikleen voor het museum kunnen aantrekken. Maar in 2011, na de dood van de bruikleengever, werd de overeenkomst opgezegd en door de erven te koop aangeboden. Heel wrang want het oorspronkelijke aankoopbedrag was veel lager dan de marktwaarde. Een aantal vrijwilligers startte toen een crowdfundingactie om dat kunstwerk voor het museum te behouden. Dankzij externe geldschieters en de geldinzameling kon het gelukkig worden aangekocht.

Ook al omschreef Jos Kessels het werk in het ED als 'een takkenbos', ik vond het een prachtig werk, betoverend, poëtisch zelfs. Het lijkt willekeurig, maar de takken worden volgens een vooraf vastgesteld plan neergelegd. Ik deed graag aan die financieringsactie mee.

Die actie vormde tevens voor mij de aanleiding om vriend van het museum te worden. Sinds die tijd ga ik graag mee met kunstreizen en excursies. En was ik tot de coronatijd een van de 'koffie-, thee- en wijnmeisjes' bij de Vriendensalon.

Inmiddels ben ik vrijwilliger bij de bibliotheek en gastvrouw op zaal. Ik probeer mensen enthousiast te maken voor het museum, dat zoveel te bieden heeft. Het tilt je even op uit de dagelijkse wereld. Een museum dat je aan het denken zet. ●

Jan Verheugt

Yvonne bij Pieter Ouborgs
Wit kruis, 1946-50
Collectie Van Abbe-museum
Foto Jan Verheugt

A dedicated volunteer

Yvonne discovered the Van Abbe-museum at a young age. She is now deeply involved with the museum. In 2011, she became a Friend of the Museum following a crowdfunding campaign to preserve an artwork by Richard Long, and in recent years she has served as a hostess and volunteer at the library.

50 JAAR GASTVRIJ

Vijftig jaar van gastvrijheid en onvergetelijke momenten! Een halve eeuw waarin Van der Valk Hotel Eindhoven warmte, comfort en onvergetelijke ervaringen heeft gecreëerd samen met onze gewaardeerde gasten.

"Vijftig jaar van toewijding aan gastvrijheid, tijdloze elegantie en onvergetelijke ervaringen hebben ons gebracht tot waar we nu staan."

Van der Valk Hotel Eindhoven blikt met trots terug op vijftig jaar gastvrijheid. Het jaar 2024 staat in het teken van feest, dat gevierd wordt met echte Valk klassiekers. Gewijd aan het vijftigjarig jubileum verrast Hotel Eindhoven haar gasten dit jaar met een blik terug in de tijd. Het jubileum is niet alleen een viering van het verleden, maar ook een belofte voor de toekomst.

Een blik terug in de tijd

Stap in de geschiedenis van Hotel Eindhoven met de exclusieve jubileum audiotour & podcasts. Een meeslepende reis door 50 jaar pure gastvrijheid en kijkje achter de schermen!

Feestelijk overnachten

Jubileum Arrangement-Genieten van een comfortabele overnachting, '50 jaar' 3-gangendiner en een fantastische Toekan welkomcocktail!

Een culinair verleden

Stap binnen in een wereld van ongeëvenaarde elegantie en culinaire verfijning met het klassieke diner- en brunchbuffet in Restaurant Het Buffet, waar verfijnde smaken van de afgelopen eeuw samenkomen. Geniet van oude bekende gerechten en sluit uiteraard af met de smaken van appelmoes en kers of kom genieten van het 50 jaar 3-gangen dinermenu in Brasserie Martinus. Oude klassieke gerechten van Hotel Eindhoven zijn terug van weggeweest!

VAN DER VALK
HOTEL EINDHOVEN

Bekijk voor meer informatie op
<https://www.hoteleindhoven.nl/50-jaar>

Niet om op te zitten (17)

Gerrit Rietveld, *Rood-blauwe stoel* (1917)

De *Rood-blauwe stoel* is Rietvelds bekendste meubel. Met deze leunstoel reduceerde Rietveld de traditionele armstoel tot 13 latten met een vierkant profiel, twee armleuningen met een rechthoekig profiel en twee rechthoekige panelen die de zitting en leuning vormen. Hij ontdeed met dit ontwerp uit 1917 de traditionele stoel van volume en legde de nadruk op functionaliteit. De afgebeelde versie bestaat uit beschilderd hout met de afmetingen 87,5 x 66,5 x 82 cm.

De kleuren rood, blauw, geel en zwart werden omstreeks 1923 door Rietveld toegevoegd en de zijpanelen verdwenen. Op dat moment was hij al enige tijd actief bij *De Stijl* waarin hij eerder identiek gekleurde interieurs publiceerde. Het kleurgebruik doet sterk denken aan het werk van Bart van der Leek die anno 1917 ook voor *De Stijl* schreef en eerder in Utrecht een atelier deelde met architect Piet Klaarhamer, de leermeester van Rietveld.

Gerard van de Groenekan (1904-1994) reconstrueerde de *Rood-blauwe stoel* in 1956; vier jaar later werd die aangekocht door het Van Abbemuseum. Amper veertien jaar oud kwam Van de Groenekan als leerling in dienst bij Rietveld. Vanaf 1928 had hij een eigen meubelmakerij waarin hij lang door hemzelf gesigneerde meubelen naar ontwerpen van Rietveld maakte.

Gerrit Thomas Rietveld (Utrecht, 1888-1964) was architect, meubelontwerper en maakte ook grafisch werk. Hij is vooral bekend als lid van *De Stijl* en als pionier van het nieuwe bouwen.

Rietveld ging na de lagere school in de leer als meubelmaker in de werkplaats van zijn vader in Utrecht. Hij had niet veel op met de traditionele, massieve meubelen die daar werden gemaakt en ging als ontwerper aan de slag in de werkplaats van de juwelier Carel Begeer. Tussen 1904 en 1908 volgde hij in de avond lessen bij de architect Piet Klaarhamer en ging naar de school van het Utrechtsch Museum van Kunstnijverheid. In 1917 opende hij zijn eigen meubelmakerij in Utrecht.

In 1911 trouwde Rietveld en het echtpaar kreeg vier zoons en twee dochters. In 1924 kreeg hij van de binnenhuisarchitecte Truus Schröder opdracht voor de bouw van een huis voor haar gezin; later bekend als het Rietveld Schröderhuis. Van 1924 tot 1933 zetelde het architectenbureau in het Rietveld Schröderhuis en diverse projecten uit deze periode staan op naam van Schröder en Rietveld.

In juli 1919 publiceerde Theo van Doesburg een kinderstoel van Rietveld in *De Stijl* en in september volgde de lattenleunstoel. Rietvelds eerste experimentele meubels waren nog onbeschilderd. Door het ontwerpen van kindermeubels kon hij zich meer vrijheid veroorloven. Het waren juist deze meubels die hij als eerste van kleur voorzag. Zijn meubels waren niet alleen modern van uiterlijk, maar ook goedkoop en eenvoudig te produceren. Desondanks werd de rood-blauwe stoel niet direct een succes. Vooral bekenden kochten de stoel en het enthousiasme van Theo van Doesburg, die de stoel een 'rank ruimtedier' noemde, werd niet door alle leden van *De Stijl* gedeeld. Een Haarlemse criticus noemde Rietvelds stoel de 'zitterik'. Maar door het Spartaanse karakter past de stoel wonderwel in de serie 'Niet om op te zitten'... ●

Els Grootemaat

www.pga.nl

PGA
TOTAALINRICHTERS
DESIGN & BUILD

Leven is bewegen, bewegen is leven

Het Van Abbe geeft ruimte aan Feldenkrais-lessen

Yael Davids (Jeruzalem, 15 juni 1968) is een Nederlandse kunstenaar die werkt met video, sculptuur en performance. In haar werk onderzoekt zij vaak hoe lichamelijke ervaring, aandacht en kennis met elkaar verbonden zijn.

In 2020 voltooide Davids bovendien als eerste kandidaat het driejarige onderzoekstraject dat leidde tot de titel Creator Doctus (CrD), een programma van de Gerrit Rietveld Academie in Amsterdam. In dat traject onderzocht zij de relatie tussen Feldenkrais en kunst.

A Daily Practice

De tentoonstelling *A Daily Practice* van Davids was van 21 maart tot 14 juni 2020 gepland in het Van Abbemuseum. Vanwege de coronamaatregelen moest het museum kort voor de opening zijn deuren noodgedwongen sluiten. Juist in een periode waarin lichamelijke aanwezigheid en het ervaren van ruimte (van afstand tot nabijheid tot elkaar) zo'n belangrijke rol speelden in het werk van Davids, werd de toegang tot de tentoonstelling dus tijdelijk onmogelijk. Ook een belangrijk deel van het publieksprogramma, waaronder geplande lessen in de Feldenkrais-methode, kon daardoor aanvankelijk niet doorgaan. Toen het museum later, op 2 juni 2020, weer open mocht, werd de tentoonstelling tot 27 september van dat jaar verlengd, zodat bezoekers haar alsnog konden ervaren.

Idee achter de tentoonstelling

De tentoonstelling was gebaseerd op Davids' onderzoek naar de relatie tussen lichaam, beweging en kunst. Zij wilde dat bezoekers kunst niet alleen bekijken, maar ook lichamen ervaren.

In de tentoonstelling combineerde Davids eigen sculpturen, installaties en performances met werken van andere kunstenaars, onder wie Hilma af Klint, Lee Lozano, Adrian Piper en Nasreen Mohamedi. Door deze werken samen te brengen ontstond een dialoog tussen verschillende generaties kunstenaars die zich op hun eigen manier bezighouden met aandacht, bewustzijn en de relatie tussen lichaam en denken. Daarnaast waren er ruimtelijke elementen die bezoekers bewust maakten van hun eigen beweging door het museum. Zo liep een lange textielinstallatie door meerdere zalen en bewogen bezoekers zich tussen grote glazen platen. Deze ingrepen vertraagden het kijken en nodigden uit om de ruimte anders te ervaren.

Davids beschreef het museum zelfs als een soort lichaam. De verschillende zalen en routes vormden samen een geheel waarin ruimtes met elkaar verbonden waren als een ruggengraat met ledematen en organen. Bezoekers maakten als het ware deel uit van dit lichaam door zich erdoorheen te bewegen.

Bewegen en bewustzijn

"Leven is bewegen. Zonder bewegen bestaat geen leven."

Deze gedachte sluit aan bij het werk van Moshe Feldenkrais (1904–1984), de grondlegger van de Feldenkrais-methode. Feldenkrais was natuurkundige, gepromoveerd aan de Sorbonne University in Parijs, en daarnaast een ervaren sporter en judomeester. Zijn interesse in het zenuwstelsel en beweging ontstond uit de combinatie van wetenschap en persoonlijke ervaring. Een hardnekkige knieblessure bracht hem ertoe een eigen methode te ontwikkelen.

Feldenkrais-les
Foto Nelleke Slofstra

Door bewegingen nauwkeurig te onderzoeken en subtiele verschillen waar te nemen, combineerde hij inzichten uit judo, fysica, mechanica, anatomie en gedragsfysiologie. Zo leerde hij zichzelf opnieuw efficiënt en pijnvrij bewegen.

Voor Feldenkrais stond niet het ontwikkelen van soepele lichamen centraal, maar het ontwikkelen van flexibele hersenen. Zoals hij het zelf zei: *"What I am after isn't flexible bodies, but flexible brains."* Gedurende ruim veertig jaar onderzocht Feldenkrais het vermogen van het zenuwstelsel om zichzelf te reorganiseren. Hij liet zich inspireren door de natuurlijke manier waarop baby's leren bewegen: onderzoekend en met vallen en opstaan. Hij werkte ook veel met kinderen met een beperking. Tegenwoordig wordt zijn methode wereldwijd voortgezet door Feldenkrais-instituten en practitioners.

Feldenkrais-lessen in het Van Abbemuseum

De verbinding tussen kunst en beweging leeft ook buiten de tentoonstelling voort. Al ruim vier jaar vinden er bijna iedere vrijdagochtend Feldenkrais-lessen plaats in het Van Abbemuseum. In de stilte van het nog gesloten gebouw komen deelnemers samen om via beweging hun lichaam beter te leren kennen.

De groep is divers: deelnemers verschillen in leeftijd en achtergrond. Sommigen volgen de lessen vanwege lichamelijke klachten, anderen om hun psychische gezondheid te ondersteunen of om beter om te gaan met ongelijkheden die soms in het lichaam ontstaan. Daarnaast zijn er mensen die vooral nieuwsgierig zijn naar wat aandachtige beweging kan opleveren. Iedereen kan deze bijzondere ervaring van bewegen en bewustwording meemaken. Of zoals Feldenkrais het zelf verwoordde: *"Movement is life. Life is a process. Improve the quality of the process and you improve the quality of life itself."*

De lessen worden verzorgd door Mascha Löschmann en Moniek Frankort en gecoördineerd door Nelleke Slofstra. Deelnemers worden bij de portiersloge ontvangen terwijl het museum op dat moment nog voor bezoekers gesloten is. Vervolgens gaat de groep naar de lesruimte, waar de ochtend begint in een bijzondere sfeer van aandacht en rust. ●

Nelleke Slofstra

De Feldenkrais-lessen zijn te boeken via de website van het Van Abbemuseum. Voor € 7,50 kan iedereen deelnemen.

Feldenkrais Classes

Following the exhibition by Yael Davids in 2020, Feldenkrais classes take place almost every Friday morning at the Van Abbemuseum. Participants come together to get to know their bodies better through movement. Everyone can experience this special event. Sign up via the museum's website.

Zaaloverzicht
solotentoonstelling
Yael Davids, 2020 *A Daily Practice*
Foto Peter Cox

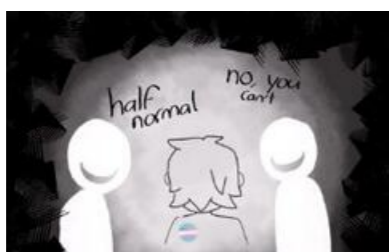

Radically Mine!

Een podium voor jonge kunstenaars, een selectie

350 leerlingen, allen tussen de 14 en 21 jaar en afkomstig van 19 scholen van het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs in een wijde straal om Eindhoven, namen dit jaar deel aan de 17e editie van het jongerenkunstproject Radically Mine! van het Van Abbemuseum.

Dit jaar was het thema: (Y)ours to make. Met hun werk nemen de jonge kunstenaars ons mee in hun verbeelding en tonen ze welke positie zij in de wereld innemen en hoe zij zichzelf zien. Vanwege de verbouwing van het museum is de presentatie te zien van 16 april tot 14 mei in Salon Veneman (Tongelresestraat 1) en daarna vanaf 25 mei in het Stadhuis van Eindhoven. We laten hier het werk zien van 2 deelnemers. ●

Titel: Sticks & stones

Still uit animatiefilm

Ariël den Ouden
2e klas (2G), Huygens Lyceum Eindhoven
14 jaar

Toelichting

Ik heb gekozen om een animatie te maken, omdat ik de laatste tijd veel fanmade animaties gezien heb. Het leek mij leuk om dit ook te proberen. Ik merk ook steeds meer hoe groot de LGBTQIA+ community is en hoeveel negatieve opmerkingen erop gericht worden. Toen ik hoorde dat het thema van dit jaar 'The space around us' is, wist ik bijna meteen dat ik hier iets mee wilde doen. Ik heb mijn kunstwerk gebaseerd op het sub-thema 'To feel safe,' en wil hiermee laten zien hoe onveilig sommigen zich door deze negatieve opmerkingen voelen. Ook wil ik met mijn kunstwerk meer positieve aandacht oproepen voor de LGBTQIA+ community,

Titel: Internal Drawers / Binnenlades

Installatie

Tibbe Branderhorst,
HAVO 4, Parmant Helder Eindhoven
15 jaar

Toelichting

Toen wij deze opdracht kregen, ging mijn hoofd direct aan het werk en vrijwel meteen kwam ik op het idee om een letterlijke versie van mijn hoofd te maken.

Mensen zeggen vaak dat ze iets even in een laatje of vakje in hun hoofd moeten stoppen als ze iets moeten onthouden voor later, bij mij zijn die laatjes echter een grote chaos. Deze kast die ik gemaakt heb is dus eigenlijk een copy paste van de 'laatjes' in mijn hoofd, met al mijn interesses, hobby's en dingen die in mijn hoofd spelen erin.

Radically Mine!

Radically Mine! is the youth art project of the Van Abbemuseum and offers a platform to young artists aged 14 to 21 from schools in the region around Eindhoven. This year the theme was: (Y)ours to make.

BEDRIJFS LOCATIES

**AANDACHT VOOR DESIGN EN
PERSOONLIJKE TOUCH MET
EEN FLINKE DOSIS PLEZIER!**

Q is van mening dat een nieuwe locatie moet zitten als een maatpak. Niet te groot, zeker niet te klein, maar met ambitie. Geheel naar eigen wens en idee, passend bij uw corporate identity. Q adviseert met lef en denkt "out of the box". Q neemt verantwoordelijkheid, kijkt kritisch mee maar vooral anticiperend vooruit en dwingt zaken af. Als echte kenner van de regio hebben wij up-to-date expertise van de vraag en het aanbod van geschikte bedrijfslocaties in de regio Eindhoven. Q is hier thuis, geboren en getogen, ondernemers en beleggers weten ons keer op keer te vinden. Daarom hebben we op elke zoekvraag een antwoord, met plezier!

Korte lijnen, persoonlijke touch, positieve energie en altijd verrassend. Dat is Q!

KANTOORRUIMTEN

BEDRIJFSRUIMTEN

BELEGGINGEN

A. Stratumsewijk 17 - 5611 NA Eindhoven T. 040 - 212 22 12
E. info@q-bedrijfslocaties.nl W. www.q-bedrijfslocaties.nl

DHVM verstaat de vastgoedkunst

De grootste onafhankelijke vastgoedbeheerder en trotse partner van de Vrienden Van Abbemuseum.

VASTGOED MANAGEMENT

Onafhankelijk de grootste
www.dhvm.eu

De kunst van het zien, de kunst van het leven

Een beschouwing over hoe we kunst kunnen zien

Er is verschil tussen kijken en zien. Kijken is een fysiek proces. Licht valt op het netvlies van het oog. Deze prikkels worden via de oogzenuw naar de hersenen geleid en daar ontstaat een beeld. Zien is daarentegen geen fysiek proces. Zien betekent dat men aandacht aan iets schenkt, dat men betekenis geeft en dat men de context begrijpt. Men kan naar een ander persoon kijken, maar ook zien dat deze persoon bijvoorbeeld blij of verdrietig is. Ook een landschap als fotografisch beeld is een registratie, maar men kan ook de rust, de schoonheid of melancholie ervaren. De kunst van het zien is geen vanzelfsprekendheid; het is een vaardigheid, een vorm van bewustzijn, en misschien zelfs een vorm van wijsheid. Het gaat dus niet om wat we zien, maar hoe we zien. Hoe zit het met het zien van kunst?

De hulp van (informatieve) titels

Menige bezoeker van een tentoonstelling heeft de neiging om in ietwat gebogen houding allereerst te lezen op een bijschrift wie de kunstenaar is en wat de titel van het kunstwerk is. Pas daarna wordt het kunstwerk bekeken en beslist men of men langer blijft kijken dan de gebruikelijke vijftien seconden.

Zou eigenlijk alle kunst zonder titel getoond moeten worden? De kijker kan dan zelf bepalen of het kunstwerk een voorstelling heeft die gebaseerd is op een realiteit, of dat het kunstwerk zijn kwaliteit ontleent aan andere beeldende aspecten zoals vorm, kleur of compositie. Eventueel kan de kijker zelf een titel bedenken om het kunstwerk een persoonlijke duiding te geven. Het Kunstpalast in Düsseldorf en Insel Hombroich in Neuss experimenteren met die mogelijkheid.

Titels beïnvloeden vaak het kijkgedrag. Wanneer een kunstenaar zijn werk tentoonstelt geeft hij het in zekere zin vrij aan de kijker. Hij kan het zelf een naam geven, of uitsluitend beeldende aspecten benoemen waardoor het werk een voor hem of haar persoonlijke betekenis krijgt. Er zijn kunstenaars die van mening zijn dat als een werk van hen geëxposeerd wordt het aan de toeschouwer wordt geschonken. Voor hen is de beste titel: *Zonder titel*.

Informatie bij installaties

Bij een installatie waar de bezoeker de ruimte betreedt die door de kunstenaar is geschapen, zal het geheel het avontuurlijke aspect onderstrepen. De positie van de bezoeker verandert: hij wordt deelnemer. Hij treedt binnen in een ruimte waarin discussie en communicatie een belangrijke rol kan gaan spelen. De kunstenaar bepaalt de regels van het 'podium' en verwacht dat de bezoeker zich daaraan houdt. Aandacht van de bezoeker kan zich verplaatsten van het kunstwerk naar de context, de omgeving, het podium waarop het kunstwerk wordt getoond, en zich tenslotte het kunstwerk toe-eigenen.

Vaak exposeert een kunstenaar met een voor hem of haar duidelijke gedachte die wordt uitgewerkt in meerdere werken. Als de bezoeker niet op de hoogte is van deze onderliggende gedachte kan een tentoonstelling overkomen als een hoeveelheid bijeengebrachte losse objecten die geen duidelijke samenhang vertonen. Dat houdt in dat de bezoeker zich allereerst moet verdiepen in de ideeënwereld die de kunstenaar heeft bewogen om deze expositie te creëren. Musea zijn soms bereid om daar medewerking aan te verlenen door zeer uitgebreid via teksten de bezoeker te informeren. Inhoud en vorm moeten op elkaar aansluiten en elkaar tevens kunnen versterken. Het Van Abbemuseum

Foto's onder:
Artur Żmijewski
Expositie Repetition, 2007
Foto Peter Cox

The Otolith Group
O Horizon, 2019
Foto Peter Cox

heeft intensief geïnvesteerd in kunstenaars die deze werkwijze hanteren, soms met goed en soms met minder resultaat.

Gelukt of minder gelukt?

In 2007/2008 bouwde het Van Abbemuseum een gevangenis in de kelder. Artur Żmijewski toonde in een ruimte daarnaast een film, waarin Artur Żmijewski een experiment laat zien dat werd uitgevoerd door een aantal werkeloze Polen. In een loods in Warschau bouwde hij een gevangenis na, waarin hij zijn medewerkers liet acteren als gevangene of als gevangenebewaarder. In feite herhaalde hij het Stanford Prison Experiment uit 1971. Dat experiment dat veertien dagen moest duren werd al na zes dagen afgebroken, omdat de identificatie met de gespeelde rol zo intens werd dat men de psychische druk niet meer aankon. Żmijewski reconstrueerde dit experiment om het nut van discipline en reclasering kritisch te bezien.

Gelukkig zijn er meer goede voorbeelden van kunstenaars die in hun installaties vorm en inhoud kwalitatief kunnen maximaliseren. Een indrukwekkend voorbeeld was de tentoonstelling: *The Otolith groep and Xenogenesis* uit 2019. Deze tentoonstelling voldeed aan alle belangrijke criteria van installatiekunst. Zij bood de bezoeker de mogelijkheid om actief te ervaren dat zien een andere betekenis heeft dan kijken.

William Kentridge
Refusal of Time, 2012
Foto Peter Cox

In 2012 werd in de kelder van het museum een installatie van William Kentridge opgebouwd, *Refusal of Time*. Kentridge (Johannesburg, 1955) is momenteel een van de meest gevierde kunstenaars. Door zijn multidisciplinaire werkwijze, waarin hij tekenkunst, animatie, film en grafisch ontwerp samenbrengt en tot theater omvormt krijgt het begrip installatie een vernieuwde inhoud.

De kunst van het zien is in essentie de kunst van het leven. Wie niet echt kan zien, leeft oppervlakkig. Maar wie leert zien met aandacht, openheid en verwondering, ontdekt een wereld die veel rijker, complexer en mooier is dan gedacht. In een tijd waarin we overspoeld worden door beelden, is het vermogen om echt te *zien* bijna een revolutionaire daad. Zien betekent kiezen voor verbinding, voor vertraging, voor verdieping. ●

Piet van Bragt

Looking at Art

There is a difference between looking and seeing. Looking is a physical process, seeing is not. Seeing is not a given. Seeing means paying attention to something and understanding the context. Artists can help the viewer see by providing their work with informative titles, and museums can offer informative texts, for example with installations.

SCHÄFER
NOTARISSEN

Wij zijn er voor jou.

Gashouder 36E
5613 CR, **Eindhoven**

Park 34-36
5671 GA, **Nuenen**

Maak een afspraak via 040 - 2 660 660 | info@notarismnodig.nl | www.notarismnodig.nl

musomanie | frank bierkenz

Valt het iemand nog weleens op dat de dubbele toegangsdeur tot het Evoluon een interessant en door de tijden verweerd bronzen kunstwerk bevat van kunstenaar Federico (Fred) Carasso (1899-1969)? Op 't web wordt dit werk omschreven als "een symbolische weergave van het streven naar kennis, wetenschap en schoonheid, waarbij de mens soms, als Icarus, te dicht bij de zon komt". Overigens triest dat de visionaire Philips erfenis het tegenwoordig moet doen met een obscuur plekje op een industrieterrein (moedig gekoesterd door vrijwilligers). De bron van Eindhovens welvaart hoort gewoon thuis in haar eigen UFO, waarmee ze ooit in Eindhoven geland is.

Fred Carasso (1899-1969)
Evoluon - *De evolutie van de mens* (1966)

93

In het volgende nummer:

- **Collectie als kosmos, de collectiepresentatie**

Kw arts

Colofon

KwArts is het kwartaalblad van de Vereniging Vrienden Van Abbemuseum.
Kwartaalblad, aflevering 115

Vrienden Van Abbemuseum

Leden van bestuur
Stefan de Bever, Monique D'Elfant,
Karin Overdijk en Debby Slofstra

Redactie
Lisette Almering, Piet van Bragt,
Hans van Doremalen, Hannie Groen,
Els Grootemaat, Nelleke Slofstra en
Jan Verheugt.

Verder werkten mee: Frank Bierkenz,
Nicole Donkers, Bart Hoogveld, Karin
Overdijk en Debby Slofstra

e-mail redactie
redactie@vriendenvanabbe.nl

Vormgeving en opmaak
Frank Bierkenz

Fotografie
Lisette Almering, Frank Bierkenz,
Piet van Bragt, Peter Cox, Karin Overdijk,
Femke Reijerman, Nelleke Slofstra en
Jan Verheugt

Bureau Vereniging VVA
Postbus 6188, 5600 AZ Eindhoven
tel. 06-18 25 64 93
e-mail: info@vriendenvanabbe.nl

Openingstijden bureau Vrienden
Maandag 9.30 - 17.00 uur

Alle redactiebijdragen zijn na publicatie
ook te lezen via de website van de
vereniging: www.vriendenvanabbe.nl

Van Abbemuseum
Stratumsewijk 2, 5611 ND Eindhoven
Postbus 235, 5600 AE Eindhoven
tel. 040-2381000
www.vanabbemuseum.nl

E-mail
info@vanabbemuseum.nl

Openingstijden museum
Dinsdag t/m zondag 11.00 - 17.00 uur

Drukwerk
MULTI CLICK BV
De modernste en duurzaamste
drukker van Nederland